

Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin

Tədris Mərkəzi

“ÜTT və Azərbaycanın beynəlxalq ticarət siyasəti”

mövzusu üzrə

TƏLİM MƏTƏRİƏLİ

Dinləyicilər:	Müsabiqə yolu ilə vergi orqanlarına staj müddətinə işə qəbul edilən əməkdaşlar;
Təhsilalma forması:	Əyani;
Tədris müddəti:	2 saat;
Müəllif:	Əliyev Aqşin Vüqar oğlu

Tədrisin məqsədi - mövzunun tədrisinin məqsədi dinləyicilərin bədcə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə yaxından tanış olması, Azərbaycan Respublikasının bədcə sistemi, bədcə siyasəti haqqında biliklərə yiyələnməsi və vergi daxilolmalarının bədcə gəlirlərində rolunun müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir.

Şamaxı - 2018

MÜNDƏRİCAT

1. ÜTT-nin yaranma zərurəti, mahiyyəti və məqsədləri
2. ÜTT-ə üzvlük qaydaları
3. ÜTT-ə üzvlüyün üstünlükləri və itkiləri
4. AR-nın ÜTT-ə üzvlüyünün mövcud vəziyyəti
5. ÜTT-nin gömrük siyasəti
6. ÜTT və beynəlxalq əməkdaşlıq
7. Nəzarət sualları
8. Müstəqil öyrənmək üçün tapşırıqlar
9. Ədəbiyyat

Giriş

Ölkə iqtisadiyyatı xarici amillərlə qarşılıqlı əlaqəlilik baxımından ixracyönümlü, idxalı əvəz edən və ya iqtisadi inteqrasiya inkişaf modellərindən birinə uyğun xarakterizə olunur. Bu baxımdan dünya bazarına inteqrasiya etmək üçün hər bir dövlətin müəyyən ticarət siyasəti olur.

Ölkə ticarətini və ya beynəlxalq ticarəti idarə edən tənzimləmə tədbirləri **ticarət siyasəti** (Trade policy) adlanır. İstənilən ölkənin xarici ticarət siyasəti əsasən 2 suala cavab axtarır:

- a) hökumətin ticarəti stimullasdırıcı və məhdudlasdırıcı alətləri hansılardır?
- b) xarici ticarət siyasətinin mənfəət və zərəri nədir?

Ticarət siyasətini tənzimləyən əsas mexanizm olaraq gömrük siyasəti nəzərdə tutulur. Bu baxımdan ölkənin ticarət siyasətinin əsas alətlərindən biri kimi gömrük siyasəti çıxış edir. Gömrük ərazisində gömrük nəzarəti və mal dövriyyəsinin tənzimlənməsi vasitələrindən daha səmərəli istifadənin təmin olunması, daxili bazarın qorunması, milli iqtisadiyyatın inkişafının stimullaşdırılması, iqtisadi siyasətdən irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi məqsədilə həyata keçirilən dövlət siyasəti **gömrük siyasəti** adlanır. Ölkələr öz gömrük siyasətlərini tarif (vergi və rüsumların tətbiqi) və qeyri-tarif (kəmiyyət məhdudsiyyətləri və qadağaların tətbiqi) metodları ilə həyata keçirirlər.

I. ÜTT-nin yaranma zərurəti, mahiyyəti və məqsədləri

II dünya müharibəsindən sonra dağılmış dünya iqtisadiyyatını bərpa etmək, maliyyə və ticarət sistemini yenidən dirçəltmək məqsədilə 1944-cü ildə Bretton Wuds” konfransı təşkil olundu. Konfrans zamanı Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondunun əsası qoyuldu. Konfransın gedişi zamanı beynəlxalq ticarət təşkilatının yaradılması məsələsi müzakirə olunsa da, müvafiq

qərar qəbul olunmamış, ancaq 1947-ci ildə «Havana Xartiyası» əsasında Ticarət və Tarif lər üzrə Baş Saziş (GATT) imzalanmışdır.

Ticarət və Tarif üzrə Baş Saziş (GATT) üzvləri 1947-ci ildən 1994-cü ilə qədər 8 raund ticarət danışıqları aparmışlar. GATT ilkin raundlarında üzv ölkələr tərəfindən gömrük rüsumlarının azaldılması məsələləri müzakirə olunmuş və öhdəliklər qəbul olunmuşdur.

GATT-ın 1986-1994-cü il Uruqvay raundu danışıqları nəticəsində ÜTT yaradıldı. ÜTT-nin təsis edilməsi barədə saziş 15 aprel 1994-cü ildə Mərakeşdə imzalandı. 1 yanvar 1995-ci ildə ÜTT, rəsmi olaraq, öz fəaliyyətinə başladı. ÜTT-nin mənzil-qərarqahı Cenevrədə yerləşir və hal-hazırda 164 üzvü vardır.

Tarif ticarət üzrə baş sazişin ÜTT-ə çevrilməsinin bir sıra aşağıdakı səbəbləri var:

- a) Beynəlxalq ticarət elə bir səviyyəyə çatmışdır ki, artıq daim fəaliyyət göstərən bir təşkilata ehtiyac duyulurdu.
- b) GAAT-ın qaydaları yalnız əmtəələrə və onlarla aparılan ticarətin tənzimlənməsinə aid idi. Lakin, dünyada artıq maliyyə, kapital, xidmət və intellektual mülkiyyətin ticarətinin inkişaf etdirilməsinə də ehtiyac var idi.
- c) GAAT çərçivəsində ticarət mübahisələrinin tənzimlənməsi prosesi mürəkkəb və qeyri-səmərəli idi.

Məhz ona görə də 1995-ci il yanvarın 1-dən GAAT öz yerini ÜTT-na verdi. ÜTT-nin nizamnaməsi GAAT-ın nizamnaməsinin ratifikasiyası əsasında həyata keçirilmişdir.

Təşkilatın 2001-ci ildə Doha şəhərində keçirilən “**Minillik raundu**”nda **Doha İnkişaf Proqramı** qəbul olmuşdur ki, özündə 9 istiqaməti birləşdirir: *kənd təsərrüfatı, xidmətlər, qeyri-kənd təsərrüfatı, hüquqi normalar, ticarətə yardım, əqli mülkiyyət, mübahisələrin tənzimlənməsi, ticarət və ətraf mühit və xüsusi differensial rejim.*

ÜTT öz məqsədlərini aşağıdakı prinsip və funksiyalar əsasında qurur:

Prinsiplər:

- a) ticarətdə qarşılıqlı surətdə daha əlverişli şəraitin yaradılması;
- b) xarici mənşəli mal və xidmətlərə mülki rejimlərin tətbiqi;
- c) ticarət mübahisələrinin danışıqlar və məsləhətləşmələr yolu ilə həll edilməsi.

Funksiyalar:

- a) Uruqvay raundu və sonrakı sazişlərin yerinə yetirilməsinə təminat;
- b) ÜTT üzvləri arasında danışıqların təşkili;
- c) ÜTT üzvləri arasında mübahisələrin həlli;
- d) ÜTT-yə üzv dövlətlərin ticarət siyasətinə mütəmadi nəzarət.

II. ÜTT-ə üzvlük qaydaları

ÜTT-yə üzvolma proseduru 4 mərhələdən ibarətdir.

1. Rəsmi müraciət və işçi qrupunun yaradılması;
2. İşçi qrupunun araşdırmaları və ikitərəfli güzəşt müzakirələr;
3. “İştirak protokolu” və “Öhdəlik siyahısı”nın hazırlanması;
4. Üzvlüklə əlaqədar qərar verilir.

ÜTT-yə üzvolma proseduru 13 addımdan ibarətdir:

1. ÜTTYə üzvolma istəyini əks etdirən ərizə ÜTT Katibliyinə təqdim olunur.
2. ÜTT Katibliyində üzv olmaq istəyən ölkə üzrə İşçi Qrupu yaradılır
3. Üzv olmaq istəyən ölkənin xarici ticarət rejimi haqqında Memorandum ÜTT Katibliyinə təqdim olunur.

4. ÜTTyə üzv olan ölkələr tərəfindən Memoranduma dair suallar təqdim olunur.
5. Memoranduma dair təqdim olunmuş sualların cavabları ÜTT Katibliyinə təqdim olunur.
6. Üzv olmaq istəyən ölkə üzrə İşçi Qrupunun ilk iclası keçirilir.
7. Üzv olmaq istəyən ölkə tərəfindən ÜTT Sazişləri ilə nəzərdə tutulmuş sənəd və cədvəllər ÜTT Katibliyinə təqdim olunur.
8. ÜTT-yə üzv olmaq istəyən ölkə ilə üzv ölkələr arasında ikitərəfli danışıqlar aparılır.
9. Üzv olmaq istəyən ölkə üzrə İşçi Qrupunun ardıcıl iclasları keçirilir.
10. Üzv olmaq istəyən ölkə üzrə İşçi Qrupu tərəfindən Yekun Hesabat hazırlanır.
11. Yekun Hesabat əsasında Baş Şura tərəfindən Üzvolma Protokolu qəbul olunur.
12. Üzvolma Protokolu Nazirlər Konfransı tərəfindən təsdiq olunur.
13. Üzvolma Protokolu üzv olmaq istəyən ölkənin parlamenti tərəfindən ratifikasiya olunur və üzvolma rəsmiləşir.

III. ÜTT-ə üzvlüyün verdiyi qazanclar və itkilər

ÜTT-ə üzvlüyün verdiyi **qazancları** 4 istiqamətdə qruplaşdırmaq olar:

1. İxracatçıların qazancları:

a) İxracatçılar ÜTT institutları vasitəsilə geniş məkanlı və zəngin tərkibli informasiyaya çıxış əldə edir, eyni zamanda bu institutların köməyi ilə ticarət mübahisələrinin ədalətli həllinə nail olurlar;

b) İxracatçılar ÜTT-yə üzv olan bütün dövlətlərin bazarına təminatlı çıxış imkanlarına malik olurlar;

c) İxracatçılar çoxtərəfli ticarət danışıqlarında tam və bərabər hüquqlu üzv dövlət olaraq iştirak edir və dünya ticarət siyasətinə təsir imkanları qazanırlar.

2. İstehlakçıların qazancları:

- a) İdxal rüsumunun azaldılması nəticəsində milli bazarda rəqabət qabiliyyəti artır;*
- b) Tariflərin aşağı düşməsi xammal və materialların, yarımfabrikatların və kompleksləşdirici hissələrin ucuzlaşmasma gətirib çıxarır ki, onun da üzərində qurulmuş istehsal nəticəsi olaraq buraxılmış məhsulun və görülmüş işin (xidmətin) maya dəyəri ucuzlaşır və beləliklə də istehlakçıların xərci azalır;*
- c) İstehlakçılar daha ucuz və keyfiyyətli mal alırlar.*

3. Bütövlükdə cəmiyyətin qazancları:

- a) Milli qanunvericiliyin beynəlxalq qanunvericiliyə uyğunlaşdırılması və bu sferada progressiv ölkələrin standartlarının tətbiqi vasitəsilə iqtisadi inkişaf və daxili bazar islahatları sürətləndirilir;*
- b) İqtisadiyyatın idarə olunmasında, xüsusən də xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsində dövlətin rolu aşağı düşür, bu isə xarici ticarət və investisiya əməkdaşlığını stimullaşdırır, bu sferada islahatları motivləşdirir;*
- c) Ölkəyə inam artır, onun investisiya və kredit cəlb ediciliyi riski azalır;*
- d) ÜTT üzvü olan bütün ölkələrin ərazisindən təminatlı tranzit hüququ əldə olunur;*
- e) Xarici ticarət prosedurlarının sadələşdirilməsi, idxal və ixrac əməliyyatlarının uçotu və hesabatı sistemi- nin şəffaflaşdırılması, süni bürokratik əngəllərin aradan qaldırılması nəticəsində gizli ticarət dövriyyəsinin və korrupsiyanın həcmi azalır.*

4. ÜTT-yə üzvlüyün ümumi qazancları

- a) ÜTT-yə üzv ölkələr tərəfindən əmtəə və xidmətlərin dünya bazarda daha əlverişli şərtlərlə çıxışı əldə edilir, onlar arasında xarici iqtisadi siyasətin şəffaflığı da daxil olmaqla ticarət münasibətlərinin sabit inkişafına nail olunur;*

b) Tərəfdaşlar tərəfindən təzyiqa məruz qalan milli maraqlarm müdafiəsinin təminatı üçün mübahisələrin həlli üzrə ÜTT mexanizmlərinə çıxış yolu ilə diskriminasiyalar aradan qaldırılır;

c) Üzv dövlətlər yeni beynəlxalq ticarət qaydalarmm hazırlanması zamanı çoxtərəfli danışıqlarda səmərəli iştirak yolu ilə özünün cari və strateji ticari-iqtisadi maraqlarmı reallaşdırmaq imkanları qazanır.

ÜTT-ə üzvlüyün verdiyi **itkilər** bunlardır:

- a) Milli bazarda rəqabətin artımı nəticəsində rəqabətqabiliyyəti olmayan malların buraxılışı və xidmətlərin göstərilməsi sahəsində adaptasiya tənəzzülü baş verir;*
- b) Dövlət büdcəsinin gömrük rüsumları və vergiləri maddəsi üzrə daxilolmaları azalır və onun mədaxilində qısamüddətli, bəzən isə orta müddətli dövr ərzində gərginlik yaranır;*
- c) Texnologiyaların idxalı üzrə patentlərdən istifadəyə görə komisyona haqlarm ödənişi sənayenin xərclərini artırır və onların qiymət rəqabətində uduşunu azaldır;*
- d) Dövlətin yerli sənayenin müdafiəsi məqsədilə birbaşa və dolaylı subsidiyaları tədricən ləğv olunur və həmin sahələr də adaptasiya böhranı yaranır;*
- e) Tənzimlənmə qiymətlərin dünya bazarı səviyyəsinə çatdırılması istehlakçıların xərclərini artırır və onun da sosial fəsadları keçid dövrünü yaşayan və siyasi cəhətdən kövrək olan milli hakimiyyətlər üçün təhlükə törədir;*
- f) Hazır məhsulun idxalının üstün gəlirliyi baxımından idxalı əvəz edə biləcək sahələrdə investisiya qoyuluşunun səmərəliliyi aşağı düşür və nəticədə milli iqtisadiyyata ümumi investisiya qoyuluşu azalır;*
- g) Ticarətin liberallaşdırılması və qoruyucu tədbirlərin səmərəli təşkili olmadığı halda daxili bazarda daha ucuz olan xarici mallarm yer almasına şərait yaranır;*
- h) Qoruyucu tədbirlərin tətbiq olunub-olunmamasmdan asılı olmayaraq, daxili bazarm bütün sahələrində azad rəqabət mühiti yaradılmazsa, daha güclü və*

təcrübəli xarici şirkətlər üstünlük qazanır;

- i) Oyrənilməsi və həyata keçirilməsi həm çətin, həm də xeyli məsrəf tələb edən mübahisələrin həlli mexanizminin tətbiqi ilkin mərhələlərdə mümkün olmur;*
- j) Üzv dövlət təqdim ediləcək keçid dövrü ərzində rəqabətə davamlı və ixracyönümlü malların istehsalı təşkil edilməzsə, sonrakı mərhələlərdə bu çox çətin olur;*
- k) Xarici ticarətdə kəmiyyət məhdudiyyətləri aradan qaldırılır;*
- l) Xidmətlər sahəsində daha ucuz və aşağı keyfiyyətli xidmət təchizatçıları yer tutur;*
- m) Ölkədə dempinq sahəsində bilik və təcrübəyə malik olan yüksək səviyyəli mütəxəssislər olmazsa daxili bazarda dempinq hallarının sübut olunması qeyri-mümkün olur;*
- n) Bir sıra subsidiya növlərinin gələcəkdə tətbiq olunması qeyri-mümkün olur və s.*

IV. AR-nın ÜTT-ə üzvlüyünün mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

AR ÜTT-yə üzv olma niyyətini əks etdirən müraciəti ÜTT Katibliyinə 23 iyun 1997-ci il tarixində təqdim etmişdir. AR-nın ÜTT-yə üzv olmaqda əsas məqsədləri:

- a) Dünya iqtisadiyyatı sisteminə inteqrasiya prosesini sürətləndirmək,
- b) ÜTT-yə üzv dövlətlərin verdikləri güzəştlərdən istifadə etmək,
- c) Dünya ölkələri ilə ÜTT tərəfindən müəyyən edilmiş ümumi qaydalar əsasında ticarət dövriyyəsinə həyata keçirmək,
- d) Dövlətimizdə həyata keçirilən iqtisadi islahatlara beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən üzv dövlətlər tərəfindən yardımın artırılmasına nail olmaq,
- e) ÜTT-nin tələblərini tətbiq etdikdən sonra daha çox miqdarda xarici investisiyaları cəlb etmək,
- f) ÜTT-nin mübahisələrin həlli mexanizmindən istifadə etmək hüququnun əldə etmək.

16 iyul 1997-ci il tarixində ÜTT katibliyində Azərbaycan üzrə işçi qrup

yaradılmışdır. Bu işçi qrupunun birinci iclası 2002-ci ildə keçirildi. AR ÜTT-yə İnkişaf etməkdə olan ölkə statusu ilə üzv olmaq istəyir. ÜTT-yə üzvolma prosesinin sürətləndirilməsi məqsədi ilə 2006-cı ildə AR Prezidentinin Sərəncamı ilə "Tədbirlər Planı" təsdiq edilmişdir. ÜTT-yə üzv olma ilə əlaqədar AR Nazirlər Kabinetinin 22 avqust 2003-cü il tarixli Sərəncamı ilə AR-nın ÜTT-yə üzv olmasına hazırlıq işləri üzrə Komissiya yaradılmışdır. 2009-cu ildə AR-nın ÜTT-ə üzv olmasına hazırlıq işləri üzrə Komissiyanın yeni tərkibi təsdiq edilmişdir.

AR-nın ÜTT-yə üzv olması işləri üzrə Komissiyanın qəbul etdiyi Üzvolma Konsepsiyasına əsasən ÜTT ilə danışıqlarda Azərbaycan Hökumətinin mövqeyi 6 prinsipə əsaslanır:

- 1) Azərbaycanın inkişafda olan keçid iqtisadiyyatlı ölkə olduğunu nəzərə alaraq ÜTT çərçivəsində digər ölkələrə verilmiş müvafiq güzəstləri əldə etmək;
- 2) ÜTT qaydaları tam tətbiq olunanadək maksimum uzunmüddətli keçid dövrünün verilməsinə nail olmaq;
- 3) Azərbaycanın iqtisadiyyatı, xüsusi ilə də sənayesi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən mallar üzrə yüksək idxal gömrük rüsumlarının tətbiqinə nail olmaq;
- 4) Rüsumların aşağı salınması qaçılmaz olduğu halda ortalama rüsumların eyni səviyyədə saxlanması məqsədi ilə əhəmiyyəti az olan mallar üzrə rüsumların endirilməsi, digərlərinin isə əksinə yüksəldilməsinə nail olmaq;
- 5) Xidmətlər sahəsində danışıqlar zamanı inkişaf etməkdə olan ölkələrə verilən xüsusi və diferensial güzəstli rejimin Azərbaycana da verilməsinə nail olmaq
- 6) Kənd təsərrüfatı sahəsində subsidiyalar üzrə danışıqlar zamanı illik kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalının 10% həcmində subsidiya verilməsinə nail olmaq.

AR-nın ÜTT-ə üzvlüyünün ləngiməsinin əsas səbəbi onun təşkilata yüngül şərtlər ilə daxil olmaq istəyidir. Lakin, 2005-ci ildə Honq-Konqda, 2009-cu ildə Genevrədə keçirilən ÜTT Nazirlər Konfransının üzv olma ilə bağlı

yekunları göstərir ki, ÜTT-yə üzv olma şərtləri ağırlaşır. Məsələn, 2013-cü ildə ÜTT ixraca yönəlik bütün subsidiyaları ləğv edəcək.

Hazırda AR Prezidenti İ.Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən “Yeni İqtisadi Siyasət” strategiyasının əsas prioritetlərindən biri də ÜTT-ə üzvlüklə bağlıdır. ÜTT-yə üzv olmanın verdiyi üstünlüklər əsasən 3 istiqamətdə özünü büruzə verə bilər.

- a) ÜTT-ə üzv olan dövlətlərdə məhsulların qiymət mexanizminin ÜTT şərtlərinə və həm də eyni zamanda beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması;
- b) Üzv ölkələrin bazarlarına daxil olmaq imkanları olması. Belə ki, ÜTT üzvü olan dövlətlər, digər ÜTT üzvü olan dövlətlərdən idxal etdikləri əmtəələrə ÜTT tələblərinə uyğun olaraq aşağı gömrük tarifi tətbiq etməlidir.
- c) Ticarət mübahisələrinə aid ÜTT üzvlüyünün təklif etdiyi həll mexanizmlərindən istifadə edə bilmək imkanındır. Belə ki, ÜTT üzvü olmayan dövlətlərə bu təşkilatın həll mexanizmlərindən istifadə etmək hüququ verilmir.

✓ **ÜTT-yə üzvlük Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün aşağıdakı üstünlükləri verə bilər:**

1. Biznes mühitinin yaxşılaşması və investisiya cəlbi imkanlarının yüksəlməsi.
2. Gömrük və xarici ticarət prosedurlarının daha şəffaf və asan təşkili.
3. Biznes xərclərinin azalması imkanları.
4. Qanunvericilik bazasının təkmilləşməsi.
5. Rəqabət mühitinin formalaşması və inhisarçılığın azalması.
6. İnflyasiyanın səviyyəsinin aşağı düşməsi.
7. Xidmət bazarının inkişafı və investisiyaların artması.
8. İxracın genişlənməsi.
9. Standartların tələblərinə uyğunluğun daha səmərəli təşkili.

V. ÜTT-nin gömrük siyasəti

ÜTT-nin gömrük siyasəti rüsum dərəcələrinin yüksəldilməməsi və qeyri-tarif məhdudiyyətlərinin tətbiq olunmamasına yönəlmişdir. Ticarət danışıqları gedişində ölkənin tarif öhdəlikləri siyahısında göstərilmiş və öz üzərinə götürdüyü konkret mallara rüsum dərəcələrinin yüksəldilməməsi üzrə hüquqi öhdəliyi gömrük rüsumu dərəcələrinin əlaqələndirilməsi adlanır.

Ölkə öz öhdəliklərini pozmadan mövcud rüsum səviyyəsini (Applied Rate) sərbəst şəkildə son hədd səviyyəsindəki yüksəldə bilər. Bu, ÜTT-nin “Son hədd”(Ceiling Rate) qaydaları ilə əlaqələndirməsi deməkdir.

Gömrük tarif dərəcələrinin xətti aşağı salınması azalma əmsalından istifadə

etməklə aparılır. Bu zaman gömrük tarifi dərəcələri ölkədə tətbiq olunan gömrük tariflərinin orta dərəcəsi olaraq götürülür. Gömrük tarifi dərəcələri 9 tarif rubrikasına ayrılmışdır. Bu rubrikalar aşağıdakı kimi qəbul olunmuşdur:

1-ci rubrika – 0%;

2-ci rubrika – 0-5%;

3-cü rubrika – 6-10%;

4-cü rubrika – 11-15%;

5-ci rubrika – 16-20%;

6-cı rubrika – 21-30%;

7-ci rubrika – 31-40%;

8-ci rubrika – 41-50%;

9-cu rubrika – 50+%

İnkişaf etmiş ölkələrin tətbiq etdiyi tariflər əsasən 3-cü rubrikaya (6-10%) aiddir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin tətbiq etdiyi əsasən 5-ci rubrikaya (16-20%) aiddir. Azərbaycan Respublikasında tətbiq olunan tariflər 4-cü rubrikaya (11-15%) aiddir. Daha əlverişli rejimli bazardan istifadə edən ölkələr üzrə tətbiq

edilən rüsum dərəcələrindən daha aşağı olan rüsum dərəcələri gömrük tariflərinin preferensial dərəcələri adlanır.

1988-ci ildə ÜTT çərçivəsində idxalın lisenziyalaşdırılması haqqında Saziş

imzalanmışdır. İdxalın lisenziyalaşdırılması haqqında Saziş beynəlxalq lisenziyalaşdırılma proseduralarının ticarət maneələrinə çevrilməməsi və onların aydın və ədalətli forma ifadə etməsinə yönəldilmişdir. ÜTT ixraca dövlət nəzarətini mədudlaşdıran siyasət yürüdü. İxraca nəzarət tədbirləri, kütləvi qırğın silahlarının, onun çatdırılması vasitələri və silah və hərbi texnikanın digər növlərinin yaradılması zamanı istifadə oluna bilən mallara, informasiyaya, xidmətlərə, intellektual fəaliyyətin nəticələrinə münasibətdə xarici ticarət fəaliyyəti sferasında dövlətin tətbiq etdiyi tədbirlər kompleksi ilə məhdudlaşır.

Hər bir ÜTT üzvü digər ölkədə əldə edilmiş təhsil və qazanılmış təcrübəni, eləcə də verilmiş lisenziya və sertifikatları qəbul edə bilər. Bu prinsip ixtisasın tanınması mexanizmi adlanır. GATS standartlarına görə, ixtisas, tələblərin harmonlaşdırılması vasitəsilə, ölkələr arasında saziş və ya razılaşmaya əsaslanaraq əldə oluna və ya birtərəfli qaydada tanına bilər.

Ən əlverişli rejim prinsipinə uyğun olaraq, bütün ölkələrə yayılma ehtimalı

olmadan, ayrı-ayrı ölkələrin bir-birinə təqdim etdiyi azaldılmış tarif, tarif preferensiyaları adlanır. Tarif kvotası, gömrük tarif dərəcələrinin iki səviyyəsindən istifadə edən tədbirdir.

İkisəviyyəli tarif kvotası tətbiq olunarkən, idxal olunan müəyyən miqdar mala başlanğıc dərəcə (kvota) və kvotanın ölçüsünü keçmə halında başlanğıc dərəcədən yüksək olan ikinci dərəcə tətbiq olunur.

Əlaqələndirilmiş tariflərin təhlilinin çıxış nöqtəsi kimi tariflərin Uruqvay raundu nəticəsində təsbit olunmuş orta səviyyəsindən istifadə olunur. Hazırda ÜTT-yə üzv olan bütün ölkələr və bütün sahələr üçün əlaqələndirilmiş tariflərin orta cəbri səviyyəsi 7%-dir.

ÜTT və beynəlxalq təşkilatlar

İqtisadi inteqrasiya, iki və ya daha çox regionun və ya ölkənin iqtisadi qarşılıqlı əlaqəsinin dərinləşməsidir. İqtisadi inteqrasiya preferensial zonalar, azad ticarət zonaları, gömrük ittifaqları, ümumi bazar, valyuta və iqtisadi ittifaqları formasında həyata keçirilə bilər.

Dünyada artmaqda olan iqtisadi inteqrasiya proseslərinin koordinasiyası məqsədi ilə 1964-cü ildə BMT-nin Baş Assambleyasının orqanı olan, Ticarət və İnkişaf üzrə Konfrans (United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD) təsis olundu. Bu Konfransın qərarları, qətnamə formasında olmaqla, tövsiyə xarakteri daşıyır. UNCTAD icra orqanı, Ticarət və İnkişaf üzrə Şuradır.

1961-ci ildə inkişaf etmiş ölkələr iqtisadi tərəqqinin və dünya ticarətinin stimullaşdırılması məqsədi ilə iqtisadi əməkdaşlıq və inkişaf təşkilatını – İƏİT (Organization for economic cooperation and development, OECD) təsis etdilər.

İqtisadi əməkdaşlıq və inkişaf təşkilatının təsisçi ölkələri ABŞ, Yaponiya, Kanada və Avropa İttifaqı ölkələridir. Hazırda İƏİT-in mənzil qərargahı Parisdə yerləşir. 1948-ci ildə Qərbi Avropanın 13 ölkəsinin təşəbbüsü ilə Gömrük Əməkdaşlığı Şurası yaradılmışdır. Bu Şura, gömrük və tarif praktikasının çoxtərəfli tənzimləməsi sahəsində əsas fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatdır. Bu təşkilatın hazırladığı ən vacib beynəlxalq hüquqi sazişlər (konvensiyalar) Malların Təsviri və Kodlaşdırılmasının Harmonlaşdırılmış Sistemi (HS) və gömrük proseduralarının sadələşdirilməsi və unifikasiyası üzrə Kioto Konvensiyasıdır. Ümumdünya Gömrük Təşkilatı, Gömrük Əməkdaşlığı Şurasının fəaliyyətini davam etdirir və öz fəaliyyətini ÜTT ilə koordinasiya edir.

2004-cü ildə Ticarət və İnkişaf üzrə Konfrans (UNCTAD) və Ümumdünya Gömrük Təşkilatı gömrük məlumatlarının emalının asanlaşdırılması məqsədi ilə “Gömrük məlumatlarının avtomatlaşdırılmış emalı sistemini” (GPEGS) yaratdılar.

Nəzarət sualları:

1. Ölkə ticarətini və ya beynəlxalq ticarəti idarə edən tənzimləmə tədbirləri necə adlanır?
2. Ölkənin xarici ticarət siyasətinin əsas məqsədi nədir?
3. ÜTT-nin yaranma zərurəti hansı amillər şərtləndirdi?
4. ÜTT-nin prinsipləri və funksiyalarına nələr daxildir?
5. ÜTT-nin 2001 Doha İnkişaf Proqramı özündə hansı istiqamətləri birləşdirir?
6. ÜTT-ə üzvlük qaydaları hansı mərhələlərdən ibarətdir?
7. ÜTT-ə üzvlölmə prosedurunun təsvir edin.
8. ÜTT-ə üzvlüyün qazancları nələrdir?
9. ÜTT-ə üzvlüyün itkiləri nələrdir?
10. AR-nın ÜTT-ə üzv olmaq istiqamətində məqsədləri nədən ibarətdir?
11. ÜTT ilə danışıqlarda Azərbaycan hökumətinin mövqeyi hansı prinsiplərə əsaslanır?
12. ÜTT-ə üzvlük Azərbaycan iqtisadiyyatına hansı üstünlükləri verə bilər?
13. ÜTT-nin gömrük siyasətini təsvir edin.
14. ÜTT beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində hansı təşkilatlarla əlaqələr qurur?
15. AR-nın ÜTT-ə üzvlüyü ölkə iqtisadiyyatına necə təsir edə bilər? Fikrinizi əsaslandırın.

Müstəqil öyrənmə üçün tapşırıqlar:

1. “Azərbaycan Respublikasında xarici ticarətin daha da liberallaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı” 1997
2. “Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu” 2009
3. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin Ticarət siyasəti və Ümumdünya Ticarət Təşkilatı şöbəsinin ƏSASNAMƏSİ
4. “Elektron ticarət haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu” 2005

Ədəbiyyat:

www.wto.az/

www.wto.org

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ BEYNƏLXALQ
TİCARƏT VƏ GÖMRÜK İŞİ KAFEDRASİ ÜTT VƏ BEYNƏLXAQ
TİCARƏT SİYASƏTİ FƏNNİ 2011-2012-Cİ DƏRS İLİ

Azərbaycanın ÜTT-ə Üzvlük Prosesinin Qiymətləndirilməsi üzrə Siyasət
Sənədi//Bakı, 2010

Vaqif Rüstəmov, Faiq Camalov, Rəşad Dayıyev Ümumdünya Ticarət Təşkilatı
terminlərinin izahlı lüğətiBakı, 2008